

Gudžević je pjesnik metafore. Ponekad, suviše ponesen nje-
nim toplim i tajnovitim stazama, udvostručava je, u naslovu i
samom tekstu pjesme. Znatno su, kvantumom i ljepotom, pris-
utnije pjesme gdje njegova metaforika briljantno manipulise
njihovim tokom, a novi prizori otkrivaju opet nove. Njegova
pjesnička slika, po pravilu, ne stoji i ne slovi kao takva: preli-
va se i umnožava, a osim inicijalnog semantičkog polja tvori
niz simulatnih prostora, koji su, opet, spona ka novim asocija-
cijama i ambijentima.

Gudžević je najsigurniji kada govori o pozivu pjesničkom.
Mada u sferama konvencija (koji pjesnik nije o tome pisao),
ipak je samosvjesan i neobavezan. Budući istinski poeta — ne
priča temu i ne traži temu — priča život. A život najljepše teče
kada je njegov tok najprirodniji, kada rigidni i slijepi glasovi
ne popuju, već se slike obične prelivaju u neobične i obratno.

Jedna linije, srećna simbioza lirskog i epskog, vodi nas
kroz predjele ove knjige. Ako sam, govoreći o mekoći izraza,
ukazivao na njegove lirsko-pjesničke elemente, mora se imati u
vidu difuzni epski fon na ekspresivnom i tematskom planu. Ep-
ski duh nije prisutan in abstracto, već je opipljiv, jasno
saglediv u onim »epistolarnim« i »ljubavnim« oblicima.

Sada se može postaviti pitanje: kako Gudžević, u liniji tak-
vog pisanja, vaspostavlja liniju modernog? I kako je to mo-
guće? Nije li to *contradictio in adiecto*? Gudžević je
moderan pjesnik u onoj mjeri u kojoj ta modernost omogućava
komunikaciju sa savremenim, pa i modernim čitaocem. Ali,
on nije pjesnik koji vremenom gubi — druga, znatno priklad-
nija obala modernosti. Jer, otpada li sjaj i površina modernog,
ostaje onaj lirsko-epski sloj, da diše i pulsira u budućem, kao
momenat onog već postavljene pitanja, pitanja koje poseže
tamo gdje je najtanje, gdje se najprije kida i driješi: ima li
pjesma onologijsku datost?

Počesto znamo biti veoma mudri kada su u pitanju prve
pjesničke zbirke. Pa ipak, dopuštam sebi slobodu da poslije
čitanja *Grade za pripovetke* mirno posmatram njen život, bez
bojazni. Gudževiću preostaje samo jedno, jedan uslov — vrije-
me poezije.

HUSEIN DERVIŠEVIĆ: »KAD ME UZME LUDA RIMA«
»Svijetlost«, Sarajevo 1979.
Piše: Tomislav Dretar

U trećoj knjizi poezije (prve dvije su *Praznik*, 1969. i *Nigdi-
na*, 1973) Dervišević konačno raskida s nekim uzorima i okreće
se vlastitim poetskim izvorima nastojeći savladati i definirati
taj raskid zatvaranjem u granična znamenja triju ciklusa *Kad
popustim ludoj rimi, Zašto čitam druge pesnike i Padamo u
anegdote*.

Filosofski prosede, kojeg ova knjiga zasigurno ima, ne za-
tvara se u vlastiti krug dvjema točkama, duhom i kretanjem
(povijesću, zbiljom) — što možemo otkriti u prva dva ciklusa
— već se taj mogući krug suprotstavlja trećoj točki, u trećem
ciklusu, koji je, zapravo, autorova pozicija sudjelovanja. To
sudjelovanje može biti za pjesnika moguće samo s određene di-
stance, s distance srca. Derviševićeve tzv. pjesničke slike nose
određeni emotivni naboj koji je dvostruko zasnovan. U prvom
sloju to je određena doza ironiziranja, ali ona odvodi u prostor
dobro maskirane (ovo je zaista samo maska, a ne i rafinirano
udvostručavanje) dubine tople ljudske osjećajnosti.

Poetski zahvat autora u građu kojom raspolaze je širokog
raspona, od tradicije do savremenosti, od osjećajnosti do ironi-
čnosti, od povijesnog do svakodnevnog i od emocionalnog do
racionalnog. Snagom vlastite kreativne senzibilitnosti, Dervišević
prevladava potencijalne dihotomije i na tlu riječi-pojma čini
obrat: dubinom poetske emocije preplavljuje taj pojam i čini
ga, u najmanju ruku, poetskim dojmom (*Ulazim u nepoznatu
svirku / u okuse otuđenja / bivša toplina se širi / Čarobno kao
Doviđenja*).

Pjesmom *Zavjetovanje* autor određuje i predmet i »program«
svog pjevanja. Mislimo da je »program« u prvom redu za nje-
ga »distanca srca«, ono odricanje stava i ukorijenjivanje u bo-
li, najljudskijoj emociji. U Derviševiću se ta ukorijenjenost jav-
lja kao temeljna poetska energija čiji su izvori onostrani, ali
zato dio pjesnikove intime i njegove jedine stvarnosti.

Započinjući prvi ciklus, pjesnik nas uvodi u enterijer svoje
pjesničke zbilje, a stih je obojen ne samo tradicijom, već i do-
bro poznatom atmosferom bosanskokrajliške prisnosti. Potom se
tog stoljetnog života grada-prostora svoje pjesničke imaginacije
Dervišević nastoji riješiti kao tereta koji ga okiva (*tjesno mi
je u toj halji-javi*). Transcendirajući tu zbilju, on svoj iskaz s
tla besadržajne svakodnevide premješta u poetsko, ali time se
problem ne razrešava nego udvostručava.

Dervišević je pjesnik zavičajnog, ali nije zavičajni pjesnik.
On uspijeva univerzalno izraziti sredstvima i emocijama zavi-
čajnosti. Njegovo je pjesništvo oslobođeno patosa lokalno-histo-
rijskog značaja i poruka. On traga za granicama bića i traži ih
u sebi. Istovremeno traga i za smislom življenja, pa to znači
da je njegovo poimanje svijeta slojevito i dublje.

Bez obzira na sloj ironije, te osnovne boje Derviševićeve
slike, pjesnik se zaista igra, a smisao njegove igre je, za mali

broj pjesnika se to može reći, samo igra. Ironija, pak, sredstvo
je kojim se biće transcendiru u ovostranom da bi se otvorilo
onome što je neizrecivo u biću, a što čini pravi temelj smisle-
nosti. Pjesnik je tako ukorijenjen u procjepu bića neizrecivog
i nebića materijalizirane otuđenosti, što se transponira u slič-
ičija se ironija prelama u optici najdublje osjećajnosti.

Zakružujući sliku o Derviševićovoj knjizi, treba istaknuti
činjenicu da je ona znak pjesnikovog zrenja u kojem je naj-
važnije prisustvo, usprkos vidljivim utjecajima (Nogo), auten-
tičnog talenta i vlastite osebnosti. Utjecaji, ponedgje pomodno
prihvaćanje stilskih sredstava, nisu izbrisali pečat Derviševiće-
ve osebnosti.

RANKO RADOVIĆ: »ŽIVI PROSTOR«,
Nezavisna izdanja 24, Beograd 1979.
Piše: Slobodan Jovanović

O knjizi *Živi prostor* arhitekta Ranka Radovića, koja se ne-
davno pojavila kao 24-ta po redu u nizu Nezavisnih izdanja
Slobodana Mašića iz Beograda, već su objavljene novinske be-
leške i prikazi¹, pa se nećemo zadržavati na prepričavanju ili
oceni samog sadržaja ili stavova autora u ta 42 zajedno složena,
a svojevremeno publikovana teksta u dnevnim listovima *Politi-
ka, Borba, i Večernje novosti*. Ponoćemo samo to da svi ovi
mali Radovićeve eseji, sada u jednoj knjizi sakupljeni, imaju
svoju i literarnu i didaktičku vrednost, jer ne samo što nas
posvećaju na urbanističko-arhitektonske probleme, već nas in-
formišu, upoznaju, upućuju na razmišljanje i aktivan odnos
prema sredini i okolini, prema »živom prostoru«. Radovićeve
tekstovi, njegovi projekti, realizacije, javni nastupi i prisustvo,
dokaz su jedinstva reči, dela i dinamičnosti duha.

Kao što se u tekstovima Radovićeve knjige uočava zajed-
nička nit koja sadržajno i formalno povezuje reagovanje arhi-
tekte na dešavanje u njegovoj okolini, tako se, zahvaljujući
njoj, suočavamo s još jednom, danas neretkom pojavom per-
manentnog i simultanog delovanja arhitekta na nekoliko fron-
tova. Upravo s tim u vezi, samo nekoliko rečenica komentara i
nekoliko usputnih misli:

Poput Bogdana Bogdanovića i Mihajla Mitrovića u Beogra-
du, Vjenceslava Rihtera ili Zdenka Kolacija u Zagrebu, Borisa
Čipana u Skoplju ili niza drugih danas, odnosno Grabrijana,
Najdaharta i, najpre, Nikole Dobrovića juče, u nas, i ne samo u
nas, arhitekti se, od Vitruvija do danas, ne mogu posvetiti sa-
mo projektovanju i građenju u najbukvalnijem smislu.

»Ako mi ne date da radim ovo, radiću ono drugo, ako mi
ne date ni ono drugo, radiću nešto novo kao treće«, zapisao je
svojevremeno arhitekt Dobrović.²

Motivi mogu biti i te prirode koje su bili Dobrovićeve, no
čini se da je ipak nešto drugo danas i u nas u pitanju. Radi se
o širem i sveobuhvatnijem shvatanju poziva i delatnosti arhi-
tekte. Čini se da smo svedoci situacije u kojoj se arhitektonsko
delo, u klasičnom smislu tog pojma, sve više izvlači ispod ru-
ku arhitekta, opet onog arhitekta kakav je bio po tradicional-
nom shvatanju tog poziva i stručnog profila. Arhitektonsko delo
mu, dakle, beži ispod prstiju još onog momenta kada silazi s
crtaće daske, pa čak i pre. Istovremeno s tim procesom odvija
se i onaj drugi — proces otrežnjenja i sazrevanja spoznaje da
architektonsko delo, ako nećemo da bude rezultat i materijaliza-
cija ljudskog otuđenja, već izraz slobode i samoozora jedinke
u društvu, ne može, a nema ni razloga, da bude plen specijali-
zovanog, inženjersko-birokratskog i profesionalno deformiranog,
od stvarnosti odvojenog projektanta.

Arhitekt se stoga, ako hoće da sačuva i rehabilituje suštin-
ske motive struke i poziva, mora sve više i sve češće svesno
sputavati i obuzdavati da ne bude apsolutni i jedini žrec izgra-
đenog i projektovanog, i usmeravati da polje svog rada nalazi u
širokoj lepezi raznorodnog, a neophodnog delovanja u svojoj
sredini i prostoru.

U meri u kojoj bude uspeo da bude prisutan među ljudima
u sopstvenom okruženju, u tom živom prostoru, u toj istoj me-
ri uspevaće mu, i uspeva mu, da se iskaže kao stvarni obliko-
valac i saučesnik oblikovanja prostora i u najbukvalnijem smi-
slu tog pojma.

Pisana reč arhitekta, u kontekstu koji je izložen, predstavlja
se, dakle, kao specifični vid njegovog uticaja, aktiviteta i ko-
municiranja u domenu prostornih vizija i dešavanja u prostoru.
U kombinaciji s javnim nastupom, pisana reč arhitekta, po-
red usko stručnog rada, zakružuje njegov društveno-stručni
angažman i sve više i sve češće se predstavlja kao stvarna po-
treba, mogućnost i način delovanja, a ne nekakava zamena za
nerealizovane i neiskazane kreativne motivacije i potencijale.
Ne radi se o pisanju dokonog arhitekta, već o svesnom prihva-
tanju svih raspoloživih metoda i puteva učešća u velikom poslu
kultiviranja i artikulacije »živog prostora«.

Treba dodati da se najčešće, pa i u Radovićeovom slučaju,
radi o pisanoj reči koja je praćena crtežom. Time se arhitekt
priključuje onoj grupi ljudi koji, vešti lepoj reči i šarmu ilus-
tracije kroz crtež, zaokupljaju pažnju i bude simpatiju, animi-
rajući okolinu za uočavanje i bavljenje nekim zanemarenim, za-
puštenim i potisnutim, a danas često gaženim vrednostima.

U konkretnom slučaju, Radović nas opominje na posledice
nedostatka mašte pri građenju naših kuća i naselja, upozorava

na pravo stanje stvari u pogledu istine i zabluda ispletenih oko famozne »poezije reda«, skreće pažnju na neuređene prostore i površine neposredno uz naš stan i radno mesto, apelujući da im pogledamo u »lice«. Radović nas upućuje na razmišljanje o prednostima i manama striktnog opredeljenja za tzv. zoniiranje sadržaja u savremenom gradu, o međuzavisnosti celine i detalja, odnosu prema ambijentu, brzini kojom rušimo »staro« i »novim« delima, mogućem novom životu starih kuća, složenosti urbane sredine i života u njoj. Radović se uključuje u aktuelne rasprave o sudbini neuralgičnih tačaka naših gradova, o udaljavanju ili povratku staroj ulici, zapostavljenom i degradiranom prizemlju.

Govoreći o celini, dovršenosti, prirodnom i neprirodnom i još o bezbroj stvari i pitanja, Radović ispoljava svestranu obaveštenost o problemu, vladanje materijom, izvanredan smisao za odmerenost u iznošenju činjenica i onog »ostalog« što ih prati, a čini sveukupnost životnog dešavanja u prostoru.

Kada citira Bašlara: »prostor poziva na akciju«, Radović, zapravo, konstatuje sukob problema. Svojom knjigom on se zalaže za tu akciju i sam nastavlja da je vodi.

Mesto i uloga arhitekta u društvu, ta već oveštala tema mnogih naših skupova i razgovora, ali aktuelna i nikad nezaobilazna, po svojoj suštini, dobija nove akcente i biva osvetljena iz nekih drugih uglova, ako se razmatra na primeru delovanja poput Radovačevog. Stoga ponovno pročitavanje tekstova koje sadrži njegova poslednja knjiga² prevazilazi samo podsećanje na poznate teme, već pre svega predstavlja obnovu impulsa i poziva na akciju u prostoru i povodom prostora. Poziv najpre za arhitekta same, ali ne samo i isključivo za njih.

¹ D. P., Živi prostor, *Politika*, Beograd, 22 septembar, 1979.
² S. J., Svest i savest arhitekta, *Dnevnik*, Novi Sad, 27 septembar, 1979.
³ Nikola Dobrović, *Savremena arhitektura 4*, Beograd 1965.
⁴ Radović je do sada objavio: *O arhitekturi*, KMA, Beograd 1971; *Fizičke strukture*, IAUS, Beograd 1974; *Stanovanje u Vancouveru*, CEP, Beograd 1977 i veći broj studija i eseja u stručnoj periodici i časopisima.
 Po njegovim projektima izvedena se spomen-kuća bitke na Sutjesci na Tjen-tišću, privremeni zanatsko uslužni centar u Beogradu, Skupština opštine u Arandelovcu, pošta, hotel i banka u Vrnjačkoj banji i spomen-obelje u Danilovgradu.

likovni notes

ANATOMIJA FIGURACIJE
 Piše: Sava Stepanov

U dubrovačkoj Umjetničkoj galeriji nedavno je održana, a u sarajevskom Collegium artisticum se upravo održava velika izložba »Novi oblici figuracije«. Organizaciju izložbe je ostvarila dubrovačka galerija i to je do sada svakako najambiciozniji projekt sagledavanja figurativnog slikarstva u nas. Zapravo, u nekoliko navrata je već obrađivana ova problematika, a određene tačke mogu se pronaći u izložbama »Obnova slike« Dragoša Kalajića u Beogradu 1974. godine, »Neoromantizam kao umetnost nespokoja«, koju je koncipirao i u Novom Sadu postavio Đorđe Kadijević 1976. i u nekoliko sekcija posvećenih figuraciji (Kretanja ka ekspresionističkoj figuraciji, Pomeranja unutar figuracije poetsko-fantastičnog smera, Kretanja u okvirima nove figuracije, Od sentimentalnog i nostalgijalnog ka racionalnom izrazu i Ka radikalnom realizmu — naslove svih ovih teza navodimo zbog toga što su svaka za sebe, brojem eksponata i izlagača i priloženim tekstovima, predstavljale koherentne izložbene celine) na Petom beogradskom trijenalu likovnih umetnosti u Beogradu 1977. godine.

Izložba dubrovačke galerije daje novi doprinos. Ovakva tendencija integralnog prikazivanja pokreta figurativnog slikarstva može biti znak blagog splasnjavanja i povlačenja ovakvih nastojanja. Uostalom, na nekoliko velikih izložbi priređenih ove godine uočljiva je oseka nove figurativnosti (Rijeka, Bijenale mladih; Zagreb, Jugoslavenska izložba crteža; Ljubljana, Bijenale grafike — jugoslavenska selekcija), ali se u zamenu za dosadašnji prevladavajući figuracijski zanos ne nazire alternativa koja bi se integralnim obuhvatom nad ostalim nastojanjima nametnula kao opštevažeća linija. Izgleda, ponovo sudeći po već navedenim izložbama održanim ovoga leta, da će se posledice figuracije i novog realizma još duže vreme osećati. Jer, jedina tendencija koja može biti novum jeste varijanta ublažavanja radikalno realističke predstave mestima vraćanja na neke tradicionalizme iz slikarstva asocijativne apstrakcije i poznatih već pop-artističkih kombinacija fotosa i tašistički oslikanih partija.

Povodom izložbe »Novi oblici figuracije« značajno je setiti se prvih oblika i razloga pojavljivanja jednog novog stila. Kada se polovinom šeste decenije počela osećati oseka apstrakcije, izašle su na videlo posledice ovoga slikarstva. Aktualizirale su se, kao najznačajnije, dve pojave. Prva je zanesenost mogućnostima slobode izraza i izbora materijala, usmerene ka ukidanju tradicionalizma. To je izazvalo rušilački odnos prema tradicionalnom smislu i značenju slikanja i slike. Čin slikanja nije više usmeren ka integralnom viđenju i izražavanju sveta kroz dijalektiku svih moći ljudske spoznaje i izraza, nego je, u okvirima tzv. moderne umetnosti, zasnovan na izdvojenim i totalizovanim delovima integralnosti. Ovakav stav, potpomognut oduševljenjem za tehnološku civilizaciju, proricao je brzu i neumitnu smrt štafelajnom slikarstvu. Međutim, reagujući na hipertrofije mehaničkog slikanja (slikarstvo gesta i akcije), slučajnosti (tašizam) i veličanja značaja materije u odnosu na umetnički svesno formiran izraz (enformel), figurativno slikarstvo se pojavilo kao oblik romantičarskog zanosa, kao nostalgijni pogled unazad ili verovanje u neke nove i idilične predloge, iznađene u vraćanjima na klasične ideale lepote. Ubrzo se i u ove oblike figurativnog slikanja upliče fotografija, čiji se kontinuitet prožimanja sa slikarstvom poremetio u vreme apstrakcije, i to će biti odlučujući podatak za dalje pravce razvoja figuracije. Od slobodnije interpretiranih oblika kondenzuju se forme sve do neumitnosti fotografske preciznosti. Relacija nastojanja biće određena krajnjim tačkama neoromantizam — hiperrealizam.

Za kontinuitet razvoja na pomenutoj relaciji odlučujuće značajku će imati odnos figuracije prema alijenacijskom prisustvu u likovnoj umetnosti. U umetnosti enformela, koja je prethodila figuraciji u nas, otuđenje se manifestovalo kao odsustvo umetnikovo u smislu svesnog vođenja i kontrolisanja integralnog čina slikanja. Figuracija je reakcija na takve pojave. Stoga se prvo javljaju oni oblici figurativnog slikarstva koji će nostalgijnom notom sadržajnog dejstva poverovati u predele nove Arkadije, i u potpunosti reafirmisati sam čin slikanja. Među neoromantičarima, koji su svakako najbrojniji u pokretu »obnove slike«, stvoren je koncept pikturalne jedinice, koja će donositi svežinu novog verovanja u mogućnosti starog medija. Na dubrovačkoj izložbi neoromantizam se ilustruje »medijalskim« slikarstvom Olje Ivanjicki i Dragoša Kalajića, razigranim evokacijama prošlih vremena Mersada Berbera, zagledanošću u predele oblaka Kostje Gatnika, obećanim pejzažima Zeca, Jesiha, Tikveše i Gvardijančića, vraćanjem antici Božidara Damjanovskog, ispitivanjem pejzažnog prostora Cvetkovića i poetikom grafičkog lista Cvetana Dimovskog. Drugi oblik, koji se javlja uporedo s neoromantizmom, je figurativni ekspresionizam. Ovakvo slikarstvo predstavlja logičan prelazak s apstrakcijske neobaveznosti, u smislu tretmana forme, ka konciznosti figurativne predstave. U postavci »Novi oblici figuracije« ispravno je uočen značaj zagrebačke »Bijafre« za ekspresionizam figurativnog izraza i ilustrovan delima Vuca, Gračana, Petrića, Kauzlarica-Atača, zatim Rudolfa Labaša, Ismara Mujezinovića i Lukše Peka (naravno, nisu nabrojana sva imena, nego samo slikari čija dela predstavljaju okosnicu izložbene teze).

Daljim razvojem figuracijskih nastojanja, pogotovo uplitanjem foto-predložka u slikarsku akciju, sama figuracija će stvoriti prostor za nastajanje hipertrofije koja će afirmisati prevlast alijenacijskog bremena u slikarstvu. Među američkim slikarima hiperrealizma celokupna »idejnost« i sadržaj slike rešavaju se konceptom stvorenim pre samog slikanja, opredeljenjem za određeni fotos koji će se mehanički, uz potpuno odsustvo duha, preneti na platno bez pretenzija da se ostavi trag sopstvene ruke u slici. U nas ovakvih krajnjih oblika hiperrealizma skoro i nema. Razlog treba tražiti i u činjenici da je jedan američki slikar svakako opterećeniji bremenom otuđenja. Međutim, jugoslovenski slikari koji koriste foto-predložak dostiće će visok stepen poštovanja fotografskog cizeliranja oblika. Na taj način bi se zatvorio krug stvoren kontinuitetom odnosa alijenacije i figuracije. I upravo zbog toga dubrovačka izložba predviđa skoro povlačenje figuracije. Stvoren je prostor za novu reakciju. Noseći autori u izložbenoj celini »Radikalno-realistička figuracija« — Friščić, Krašovec i Lulovski — oslanjaju se na pop-artističke produkte; radikalni realizam Blanuše, Jadrana Fatur slednim fotografskim realizmom, Berko i Jovanović slikama hiperrealističkog karaktera, Vlado Jakelić angažovanim odnosom kao i Stanojević, Lalić i Anastasov, koji stvaraju figuraciju novog senzibiliteta s prepoznatljivim oslanjanjem na tradicionalne oblike slike.

Izložbene teze su autoritativno obradili Antun Karaman (radikalno-realistička figuracija) i Gvido Qvin (ekspresivna figuracija), dok je Igor Zidić pisao briljantan tekst na temu nostalgije kao odlučujuće osobine neoromantizma.

»polja« — časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5/II, telefon (021) 28-765

uređuju: lazar bojanović, milan dunderski, slavko gordić, vićozoslav hronjec, dragan koković i jovan zivlak (glavni i odgovorni urednik) tehnički i likovni urednik cvetan dimovski / sekretar radmila gikić / članovi izdavačkog saveta: janoš banjai, bosiljka bojanjić, cvetan dimovski, nedeljko terzić, lazar elhart, ksenija maricki gađanski, slavko mišković, j.lijana palfi, jordan pešić, jožef ric, miroslav štajner, milan stanić (predsednik), jovan zivlak i pero zubac / izdaje nip dnevnik, our »redakcija dnevnik«, novi sad, bulevar 23. oktobra 31. / direktor vitomir sudarski / osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine / časopis finansira SIZ kulture SAP vojvodine / rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 190 / godišnja pretplata 100 dinara, za inostranstvo dvost/ruko / žiro račun 65700-601-11971 nip dnevnik, our »redakcija dnevnik«, sa naznakom za »polja« / lektor zorica stojanović / štampa »prosveta« novi sad, stevana srećka 13. / na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga.